

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

“กัณฑ์ทศพรเมืองพระ สระบัวคู่บ้าน การเกษตรฟูเฟื่อง พลเมืองอยู่เป็นสุข”

คำขวัญอำเภอกัณฑ์ทศพร

อำเภอกัณฑ์ทศพร เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม ที่มีวัฒนธรรม ประเพณีที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อพิจารณาจากคำขวัญของอำเภอกัณฑ์ทศพรด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้เห็นภาพของความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา บรรยากาศที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติอันสงบ ร่มรื่นและสวยงามที่ไม่ได้ถูกปรุงแต่งด้วยความเจริญทางเทคโนโลยีและค่านิยมทางวัตถุ แต่มีวิถีชีวิตที่ใช้การเกษตรหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในชุมชน องค์ประกอบทั้งสามส่วนนี้ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขเป็นสุข

อำเภอกัณฑ์ทศพร ตั้งอยู่ในภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีช่วงเวลาอันยาวนานหลายสิบปีที่สมาชิกในชุมชนได้ใช้ชีวิตภายใต้ระบบนิเวศที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จากสภาพแวดล้อมดังกล่าว ได้ทำให้เกิดวิถีปฏิบัติและวิถีคิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับระบบนิเวศ รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง จนชุมชนเกิดการสั่งสมวัฒนธรรมและความดีงามของชุมชนกัณฑ์ทศพรไว้มากมายทั้งด้านภาษาพูด การประกอบอาชีพ การละเล่นหรือดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นแตกต่างไปจากจังหวัดในภาคอื่น ๆ ตลอดจนมีวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ได้บ่มเพาะมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษหลายช่วงอายุจนเกิดเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญและน่าสนใจอีกมากมาย เช่น ประเพณีการลงแขก ทั้งการลงแขกสร้างบ้าน การลงแขกเกี่ยวข้าวและการลงแขกหาอาหาร การลงแขกนับว่าเป็นประเพณีที่แสดงถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกันฉันญาติมิตร โดยเจ้าของงานเพียงบอกกล่าวขอแรงเพื่อนบ้าน ญาติมิตรให้มาช่วยทำงาน พร้อมนัดหมายวันเวลาทำงานให้ตรงกัน และฝ่ายเจ้าของงานจะจัดเตรียมอาหารไว้เลี้ยงดูผู้มาช่วยงานเป็นอย่างดีในปริมาณที่เพียงพอให้ขาดตกบกพร่อง รวมถึงประเพณีบุญเข้าจี ประเพณีบุญพระเวส และประเพณีการเลี้ยงปู่ตา ประเพณีเหล่านี้ล้วนเป็นประเพณีที่น่าสนใจและมีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับชาวไทยมาตั้งแต่อดีต จนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและคนทั่วโลก ตลอดจนได้สร้างเสน่ห์และมูลค่าด้านการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน

วันเวลาที่ล่วงผ่านมานั้น แม้ว่าคนไทยยังสามารถพบเห็นประเพณีอันดีงามของ จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่เป็นประจำก็ตาม แต่ด้วย สภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บุตรหลานมีการศึกษาสูงขึ้น ชุมชนมีการพัฒนาทั้ง ด้านเศรษฐกิจและสังคมเข้ามามากมาย มีเทคโนโลยีการคมนาคมและการสื่อสารที่ทำให้การใช้ ชีวิตและการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารมีความสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่เปิดรับวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาตลอดเวลา โดยเฉพาะสื่อด้านความบันเทิงในหลายรูปแบบ จากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เศรษฐกิจและสังคมเหล่านี้จึงมีผลกระทบต่อค่านิยม (นันทปราชญ์ นันทวิวัฒน์กุล, 2553, เว็บไซต์) ของคนรุ่นใหม่ที่ไม่อาจผสมผสานกลมกลืนกับค่านิยมของบรรพบุรุษและระบบ นิเวศทางธรรมชาติของชนบทได้ คนรุ่นใหม่หลายคนอาจมีวิธีปฏิบัติและวิถีคิดที่เปลี่ยนแปลง ไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น ค่านิยมสมัยใหม่ทำให้ผู้คนในสังคมมองข้ามวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน มองข้ามวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ตลอดจนคนรุ่นใหม่ขาดความเข้าใจในคุณค่าและประ โยชน์ที่ลึกซึ้งของประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อ การดำรงรักษาคุณค่าที่ดีงามของวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ทำให้คนรุ่นหลัง ๆ ไม่เข้าใจถึง ความหมาย คุณลักษณะและประ โยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมประเพณีที่ดีงามต่าง ๆ เพราะแต่ละ คนต่างดิ้นรน ชิงดีชิงเด่นกัน แข่งขันกันเพื่อความอยู่รอด จึงทำให้กิจกรรมดี ๆ ที่เป็นจุดเด่น และเป็นอัตลักษณ์ของสังคมไทยขาดหายไป โดยเฉพาะการลงแขกและประเพณีทางศาสนา คน ส่วนใหญ่ในสังคมไทยจึงขาดความมีน้ำใจ ขาดความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ขาดความสามัคคี แต่ละคนมุ่งหวังแต่หาประโยชน์ส่วนตัว ทำให้หลายฝ่าย โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาหลาย แห่งต้องริเริ่มกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นตนขึ้นมา ดัง โครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยของมหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย ร่วมกับการ บริหารส่วนตำบลปะโค ได้รวมกลุ่มกันจัดกิจกรรมภายใต้โครงการ “ลงแขกดำนาฟื้นฟู วัฒนธรรมประเพณีอีสาน” (ประสิทธิ์ ศรีเดช, 2542, เว็บไซต์) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความรัก ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจที่บริสุทธิ์ซึ่งกันและกันของคนในสังคม ซึ่ง การร่วมแรงร่วมใจในลักษณะนี้ เรียกว่า “การลงแขก” ที่ถือว่าเป็นสิ่งดีงามในสังคมไทยที่สืบทอดกันมายาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของคนไทย โดยเฉพาะชาว อีสาน เช่น การลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกสร้างบ้าน ลงแขกขุดบ่อน้ำ สระน้ำ เป็นต้น

ความเป็นชุมชนมิได้หลายลักษณะ แต่ละลักษณะก็มีความแตกต่างกันออกไปทั้งในแง่เป้าหมาย ประวัติศาสตร์ วิธีการ นอกจากนี้ ความเป็นชุมชนก็ไม่ได้มีลักษณะที่ตายตัว แต่มีความลื่นไหล เปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย อย่างไรก็ตามไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใดก็ตาม ชุมชนก็ยังคงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์รวมแห่งความร่วมมือของมวลสมาชิกในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนและสังคมโดยรวม ความเป็นชุมชนจึงมิได้หลายลักษณะ แต่ละลักษณะก็แสดงออกและสะท้อนถึงอัตลักษณ์ (Identity) ของ “คน” (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2544, หน้า 45)

วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่ดีงามของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการสร้างความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและการทำกิจกรรมร่วมกันและยังเป็นพลังก่อให้เกิดขบวนการด้านกับ ความไม่ชอบธรรมของชุมชน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2543, หน้า 36) ขณะที่อัตลักษณ์ ของคนและชุมชนใด ๆ ไม่มีความถาวร สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้น สังคมไทยจึง ควรเอาใจใส่และศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตน ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษา อัตลักษณ์ของประชาชนในอำเภอกันทรวิชัย ในหลายแง่มุมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม อาชีพ ด้าน ครอบครัวและสังคม คุณธรรม วัฒนธรรมและค่านิยม ว่ามีความเปลี่ยนแปลงหรือมีความ แตกต่างกันเพียงใดระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย และยังมีสิ่งใดบ้างที่ ชุมชนเห็นควรฟื้นฟูและสืบทอดให้ลูกหลานต่อไป ซึ่งเราควรดึงภาพทั้งดงามในอดีตกลับมาสู่ บุตรหลานซึ่งเป็นเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อบ่มเพาะให้เป็นเยาวชนที่เต็มไปด้วยคุณค่าอันงดงามที่จะ ช่วยสร้างครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนช่วยกันสร้างชุมชนกันทรวิชัยและสังคมไทยให้มีความ เข้มแข็งต่อไปเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีสมานฉันท์และเป็นสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของประชาชนในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ในด้าน ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ค่านิยม คุณธรรม วัฒนธรรม
2. เพื่อเปรียบเทียบอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกับเยาวชนและวัยผู้ใหญ่ในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อหาแนวทางฟื้นฟูและส่งเสริมอัตลักษณ์ที่งดงามและจำเป็นต่อสังคมไทย ไปสู่บุตรหลานหรือเยาวชนรุ่นใหม่

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มาจากประชาชน 2 กลุ่ม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประชากร คือ ประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดมหาสารคาม และพักอาศัยอยู่ในเขตอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 75,095 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คือ 1) กลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นประชาชนที่มีอายุ 55 ปี ขึ้นไป 2) กลุ่มเยาวชนและวัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นประชาชนที่มีอายุ 14 ปีขึ้นไปแต่ไม่เกิน 55 ปี จำนวนกลุ่มละ 199 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้เท่ากับ 398 คน

3. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรของการศึกษาในครั้งนี้ คือ สภาพแวดล้อมทางสังคมของชุมชนกันทรวิชัยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้แก่

3.1 โครงสร้างทางสังคม คือ ลักษณะสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ การประกอบอาชีพ ครอบครัวและสังคม

3.2 วัฒนธรรม คุณธรรมและค่านิยม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนกันทรวิชัย ภายใต้แนวคิดดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบันของชุมชน ประกอบด้วย ด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม
2. โครงสร้างทางสังคม

- ลักษณะสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

- อาชีพ พิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมและ

ธรรมชาติ อาชีพในระบบครัวเรือน

- ครอบครัวและสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน การ

ควบคุมทางสังคม ความเป็นผู้นำและกระบวนการกลุ่ม

3. คุณธรรม เป็นคุณงามความดีที่บุคคลปฏิบัติต่อผู้อื่น และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เช่น มีขันติ เมตตา กรุณา ความยุติธรรม เป็นต้น

4. วัฒนธรรมและค่านิยม วัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ส่วนค่านิยม เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ค่านิยมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม ค่านิยมทางวัตถุ เป็นต้น

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบอัตลักษณ์ของประชาชนในเขตอำเภอกันทรวิชัย
2. ได้แนวทางฟื้นฟูและส่งเสริมอัตลักษณ์ที่คงามไปสู่ทรุหลานหรือเยาวชนรุ่นใหม่
3. ได้แนวทางการจัดการตนเองและชุมชนแบบบูรณาการ

นิยามศัพท์เฉพาะ

อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกส่วนรวมในระดับสังคม เพื่อบ่งบอกว่าตัวเองคือใคร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออกอัตลักษณ์ดังกล่าว อัตลักษณ์มีลักษณะเป็นพลวัตรตลอดเวลา การศึกษาครั้งนี้จะศึกษาทั้งอัตลักษณ์ในระดับปัจเจกบุคคลและอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ที่บุคคลแสดงต่อผู้อื่นและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นจากพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง ตลอดจนหมายความรวมถึงวิธีปฏิบัติและวิธีคิดของมนุษย์

หน่วยงานที่นำไปใช้ประโยชน์

1. สถาบันการศึกษาสามารถนำความรู้ที่ได้จากการวิจัย ไปใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
2. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. เป็นเอกสารทางวิชาการสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไปนำไปประยุกต์ใช้กับหน่วยงานของตน